

موانع و تأثیر الگوهای نوظهور خانواده بر زن مسلمان معاصر و الگوی

سوم

مریم حیدری^۱

چکیده

مقاله حاضر به بررسی موانع و تأثیر الگوهای نوظهور خانواده بر زن مسلمان معاصر و الگوی سوم می‌پردازد. این پژوهش اهمیت بالایی دارد زیرا خانواده کوچکترین و اساسی ترین سنگ بنای جامعه است، اما گاهی بعضی از آسیب های اجتماعی بر پیکره این نهاد مقدس وارد و باعث ایجاد خسارتهای جبران ناپذیری می شود که منجر به از هم گسیختگی خانواده است. در عصر حاضر که، بشریت با پدیده های نوظهور اجتماعی از جمله شبکه های اجتماعی مجازی، ماهواره ، اینترنت و تبعات آن مواجه شده است ، هر چند بی شک این پدیده ها دارای جنبه های مثبت هستند ، اما تأثیرات منفی آن ها تیشه به ریشه درخت خانواده که محور آن زن مسلمان است؛ می زند و لذا شناخت بهتر موانع و تأثیرات این الگوها بر زنان مسلمان، ضروری است. پژوهش حاضر با استفاده از روش تحلیل مطالعاتی و بررسی متون دینی، آثار تاریخی و مطالعات اجتماعی، به موانع و تأثیر الگوهای نوظهور خانواده بر زن مسلمان معاصر و الگوی سوم پرداخته و آسیب های ناشی از این پدیده های نوظهور بررسی شده و مفاهیم و اصول مربوط به راهکارها برای کاهش آسیب های ناشی از این معضل در خانواده به تحلیل و بررسی پرداخته است.

واژگان کلیدی: الگوی سوم، تأثیر، خانواده، زن مسلمان، نوظهور

^۱ مدرسه علمیه حضرت زینب(سلام علیها)، استان خوزستان، شهرستان ایذه
maryam87@gmail.com

مقدمه

یکی از مسائلی که در دهه‌های اخیر با آن مواجه هستیم، تشدید فعالیت‌های دشمن در جهت ارائه الگوهای زن غربی و ترویج آن میان زنان و دختران در جهان به ویژه کشورهای اسلامی و به صورت ویژه برای جمهوری اسلامی ایران است. به نظر می‌رسد بهترین راه مقابله با این الگوها، معرفی الگوی صحیح از زن و دختر ایرانی است. اما الگوسازی باید متناسب با نیاز و همینطور به زبان مخاطب باشد.^۱

زن امروزه، معنا و مفهوم خودش را در لایه‌هایی از دست داده است، که البته متأثر از فرآیندهای رسانه‌ای و تصاویر و انگاره سازی‌های ذهنی‌ای بوده و طی سال‌های گذشته چه در داخل و چه در خارج کشور صورت گرفته و زن را از تعریف و جایگاه حقیقی خودش دور کرده است. لذا در راستای بازنمایی درست از زن، اگر زن، بما هو زن (هویت حقیقی)، پتانسیل‌هایش و خودش را به عنوان یک قدرت موثر شناختی در جامعه و به عنوان یک سازه حیاتی جامعه بشناسد، به صورت سیستماتیک و ناخودآگاه در جایگاه الگوی سوم قرار خواهد گرفت.

در دنیای پیچیده و پویای امروز، موانع و تأثیرات الگوهای نوظهور خانواده بر زنان مسلمان معاصر نقش بسزایی در تعیین مسیر زندگی و توسعه فردی آنان ایفا می‌کنند. این موانع، از محدودیت‌های فرهنگی و اجتماعی تا تغییرات در ساختارهای خانوادگی، به تدریج وارد زندگی زنان مسلمان شده و تأثیرات گسترده‌ای بر زندگی‌شان داشته است.

اما چرا این موضوعات باید مورد توجه و بررسی دقیق قرار گیرند؟ زیرا درک عمیق از این موانع و تأثیرات اساسی است برای ارتقای شرایط زنان مسلمان و تداوم پیشرفت جامعه. این مقاله در پی شناخت عمیق‌تر این مسائل، بررسی تحلیلی از آثار الگوهای نوظهور خانواده بر زن مسلمان معاصر و الگوی سوم را ارائه می‌دهد.

مفهوم شناسی

الگوی سوم زن

رهبر معظم انقلاب، الگوی سوم را الگوی رهایی بخش جامعه بشری می‌داند و می‌فرماید: «شیرزنان انقلاب و دفاع مقدس نشان دادند که الگوی سوم، «زن نه شرقی، نه غربی» است. زن مسلمان ایرانی، تاریخ جدیدی را پیش چشم زنان جهان، گشود و ثابت کرد که می‌توان زن بود، عفیف بود، محجبه و شریف بود، و در عین حال، در متن و مرکز بود. می‌توان سنگر خانواده را پاکیزه نگاه داشت و در عرصه‌ی سیاسی و اجتماعی نیز، سنگرسازی‌های جدید کرد و فتوحات بزرگ به ارمغان آورد. زنانی که اوج احساس و لطف و رحمت زنانه را با روح جهاد و

^۱ سایت جوان آنلاین

شهادت و مقاومت درآمیختند و مردانه ترین میدان ها را با شجاعت و اخلاص و فداکاری خود فتح کردند.» پارسونز در نظریه کارکردگرایی ساختاری خودش توضیح میدهد که نقشهای جنسیتی خانم ها بر اساس فطرتشان است.^۱

این الگو که منطبق بر آیین اسلام بوده و خط مشی زندگی زن انقلاب اسلامی را مشخص می‌کند؛ همان تعریفی بین زن متحجر خانه نشین و زن غربی که ابزار برای پیشبرد اهداف سیاست های حاکم بر آن جوامع بوده می باشد و در عین حال هیچ نقش و جایگاه تعریف شده ای برای زنان ندارند بلکه آن ها را برای مقاصدشان بکارگیری می کنند ولی با ارائه چنین الگویی می‌توان آن را به زن با عفت فعال تعمیم داد که علاوه بر حضور در جامعه، هویت و اصالت خود را حفظ می‌کند و برای کسب ارزش خودنمایی نمی‌کند. این الگو، الگویی درست و واقعی برای زنان بوده که رهبری به آن الگوی سوم زن می‌گویند.

در این چارچوب می‌توان ملاک های زن الگوی سوم که قابلیت اجرایی شدن را دارد، شناخت و از آنجا که این سبک زندگی و رویه، باید از همان دوران کودکی و نوجوانی در درون دختران ایجاد شده باشد که در سنین جوانی به منصفه ظهور برسد و بتواند نقش آفرینی جهانی آنان را رقم بزند، می‌توان گفت الگوی سوم، در واقع الگوی سوم، الگوی دختران و زنان جهان است.^۲ واژه "تأثیر" به معنای [تأء] (ع مص) اثر و نشان گذاشتن در چیزی. (از منتهی الارب) (از ناظم الاطباء). نشان گذاشتن در چیزی. (آندراج). اثر کردن. (زوزنی). و با لفظ داشتن و کردن مستعمل است.^۳

زن مسلمان:

واژه "زن" در لغت به معنای مونث انسان ها بعد از رشد است.^۴

از نظر اصطلاحی: زن، یک انسان بالغ ماده است. عموماً دختری را که دوران بلوغ و نوجوانی خود را تمام کرده است و به سنی که در اکثر فرهنگ ها و جوامع، معمولاً ۱۸ سالگی می‌باشد برسد را زن گویند اما این تعریف می‌تواند در هر فرهنگ، جامعه، تمدن یا قانون، متفاوت باشد. واژه ی دختر برای انسان نابالغ ماده و فرزند ماده و گاهی در زبان عامیانه برای زنان جوان به کار برده می‌شود. در فارسی واژه‌های «بانو»، «خانم» و در قدیم، «خاتون» برای اشاره محترمانه به زن، کاربرد دارند. همچنین واژه زن، یک نام همگانی برای اشاره به انسان ماده است مانند «حقوق زنان». به‌طور معمول، یک زن، توانایی بارداری و زایش دارد. به زن دارای فرزند، مادر

^۱ خانی، مهتاب، حفیظه مهدیان، *بازنمایی مولفه های الگوی سوم زن مسلمان در رسانه ها*، دوره ۸ شماره ۴ صفحات ۵۴ _ ۶۷، نخبگان علوم و مهندسی، سال: ۱۴۰۲ ه. ش.

^۲ سایت خبرگزاری بسیج، طنین یاس - زهرا باقری، کد خبر: ۹۲۶۹۹۳۷، تاریخ: ۰۵ شهریور ۱۳۹۹ - ۱۲:۱۷،

^۳ دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، جلد ۴، ص ۲۴۳، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷ ش.

^۴ *فرهنگ فارسی عمید*، صفحه ۴۲۰، چاپ ۵، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۷ ه. ش.

گویند.^۱ بانوان مسلمان در اصطلاح: به زنانی اطلاق می‌شود که دین اسلام را پذیرفته‌اند و بر اساس احکام و ارزش‌های اسلامی زندگی می‌کنند.^۲

واژه "خانواده" در لغتنامه دهخدا به زن و فرزندان و خویشاوندان نزدیک هر شخص^۳ و اصطلاحاً به واحد اجتماعی متشکل از افرادی که به‌وسیله پیوندهای نسبی یا سببی به یکدیگر مرتبطند،^۴ گفته می‌شود.

خانواده از نظر لغوی: خاندان، اهل خانه، اهل‌بیت،

خانواده از نظر اصطلاحی: خانواده، نهادی است که بر پایه ازدواج مرد و زن شکل می‌گیرد و با تولید مثل، توسعه می‌یابد. این نهاد، اساس سازندگی شخصیت انسان و مهم‌ترین عامل تکامل جامعه بشر است و از این رو، اسلام، که برنامه‌ی تکامل انسان است برای تأسیس و تحکیم این نهاد سرنوشت‌ساز و پیشگیری از فروپاشی آن، رهنمودهای بسیار مهمی ارائه کرده است.^۵ خانواده، واحد بنیادین جامعه و کانون اصلی رشد و تعالی انسان است و توافق عقیدتی و آرمانی در تشکیل خانواده که زمینه ساز اصلی حرکت تکاملی و رشد یابنده انسان است، اصل اساسی بوده و فراهم کردن امکانات جهت نیل به این مقصود از وظایف حکومت اسلامی است.

بر اساس این نگرش نسبت به خانواده، در اصل دهم قانون اساسی چنین مقرر شده است: از آنجا که خانواده واحد بنیادین جامعه اسلامی است، همه قوانین و مقررات و برنامه ریزی‌های مربوط باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد.^۶

نوظهور: [ان ظاً] (ص مرکب) که تازه باب شده (یادداشت مؤلف) که به تازگی مُد و متداول شده است که تازه معمول شده است که طبع و چشم بدان معتاد و مأنوس نیست.^۷ از نظر لغوی واژه "نوظهور" از ترکیب دو کلمه "نو" که به معنای جدید است و "ظهور" که به معنای ظاهر شدن است، ساخته شده است. این واژه در زبان فارسی به معنای ظهور یا آغاز شدن چیزی جدید و نو به کار می‌رود.^۸

^۱ ویکی پدیا، دانش نامه آزاد.

^۲ حداد عادل غلامعلی، *دانشنامه جهان اسلام*، مؤسسه فرهنگی دانشنامه جهان اسلام، ۱۳۸۹، جلد ۵، ص ۲۲۶

^۳ دهخدا علی اکبر، *لغت‌نامه دهخدا*، جلد ۳، ص ۱۹۵، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷ ش.

^۴ ساروخانی باقر، *جامعه‌شناسی خانواده*، تهران: انتشارات سروش، ۱۳۹۲ ه. ش.، ص ۴۳.

^۵ ری شهری محمدی محمد، *تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث*، عربی-فارسی، مترجم: حمید رضا شیخی، ص ۱۱ قم: دار الحدیث، ۱۳۸۷ ش.

^۶ شفیعی سروسرستانی ابراهیم، *رسانه ملی زن و خانواده: با نگاهی به رهنمودهای مقام معظم رهبری*، ص ۲۵، قم: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۰ ه. ش.

^۷ دهخدا علی اکبر، *لغت نامه دهخدا*، تهران: انتشارات فرهنگ معاصر، ۱۳۸۵ ه. ش.

^۸ سایت چت جی بی تی

پدیده های نوظهور، پدیده های نوآیند، پویا و تحول آفرینی هستند و نظام ها و نظم های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی را تحت تاثیر قرار می دهند و تغییرات اجتناب ناپذیری را در گستره زمانی حال و آینده موجب می شوند. از طرفی دیگر، زیست شناسان پدیده های نوظهور را به عنوان مجموعه های پیچیده دارای خواص توصیف می کنند که ما نمی توانیم بر اساس دانش خود در مورد آنها توضیح دهیم یا آنها را پیش بینی کنیم. ظهور تازگی در سراسر تکامل جهان رخ می دهد. با عبور از سطوح پیچیدگی، خواص جدید در سطوح بالاتر ظاهر می شود که به طور کامل قابل تقلیل نیست. از این رو، می توان پدیده های نوظهور را این گونه تعریف کرد: پدیده های نوظهور یا مسائل نوپدید، پدیده هایی نو، پویا، تحول آفرین، تکامل گرا و در عین حال تهدیدزا هستند که در همه ابعاد زندگی بشری به وجود می آیند و در بدو ظهور آنها، دانش، فناوری و تجربه و مدیریت بشری پاسخ و راهکار مناسب برای برخورد با آنها ندارد و برای برخورد و مدیریت آنها به دانش جدید و پژوهش جدید کاربردی نیازاست.^۱

سطح و ابعاد پدیده های نوظهور

پدیده های نوظهور تقریباً در تمام ابعاد زندگی فردی و اجتماعی بشر رخ داده است. برای توصیف دقیق تر پدیده های نوظهور، آنها را در چهار سطح فردی، محلی، ملی و بین المللی (جهانی) می توان نام برد. علاوه بر سطوح تحلیل چهارگانه، پدیده های نوظهور ابعاد مختلفی دارند و حوزه های متعددی را نیز شامل می شوند.

یکی از کانون های قابل توجه پدیده های نوظهور در دنیا و ایران، خانواده است. سه پدیده نوظهور اساسی در خانواده ها به ویژه در ایران اسلامی رخ داده است؛ خانواده های تک نفری، خانواده های زوجی یعنی خانواده های که فقط زن و مرد هستند و فرزندی وجود ندارد و خانواده های تک والد که در نتیجه ترک خانواده توسط یکی از والدین، طلاق یا فوت یکی از والدین شکل می گیرد. ازدواج سفید صورت بارز خانواده های زوجی است.^۲ تأثیر الگوها در ساخته شدن فرد و اجتماع بر کسی پوشیده نیست. اسلام، در روش تربیتی خود، انسان ها را متوجه الگوها، ایده آل ها و نمونه های برتر می کند.

^۱ علی پور جواد، شکاری حبیب، *پدیده های نو ظهور؛ تعاریف و مؤلفه ها، ابعاد، آثار، تهدیدات و راهکارهای مدیریت آنها*، پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۳/۱۸ ه. ش.

^۲ علی پور جواد، شکاری حبیب، *پدیده های نو ظهور؛ تعاریف و مؤلفه ها، ابعاد، آثار، تهدیدات و راهکارهای مدیریت آنها*، پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۳/۱۸ ه. ش.

یکی دیگر از پدیده های نوظهور خانواده که در چند دهه اخیر ظهور و بروز پیدا کرده و به سرعت نیز در بین خانواده ها، همه گیر شد ؛ الگوی نوظهور فرزند سالاری یا فرزند محوری است.

(د) فرزند سالاری

فرزند محوری یعنی وضعیتی که در آن فرزندان مستقیم یا غیر مستقیم محور اساس تصمیم گیری ها، فعالیت ها و مجموعه امور مختلف خانواده قرار می گیرند و همه مسائل خانواده، به طور کلی بر اساس نیازها، خواسته ها و اهداف آنان استوار می شود.^۱

آسیب های فرزند سالاری

فرزند سالاری هم بر والدین و هم بر فرزندان آسیب هایی را وارد می کند. هر وقت تعادل در خانواده بر هم بخورد، همه اعضا دچار آسیب می شوند. در واقع می توان گفت در خانواده برنده یک نفر نمی تواند باشد. مرد سالاری، زن ذیلی و امروزه فرزند سالاری همگی با خود آسیب هایی را همراه دارند. در ادامه چندی از آسیب های فرزند سالاری می آید.

آسیب های وارده بر والدین

اولین آسیب فرزندسالاری در درجه اول متوجه والدین می باشد. در این شیوه فرزندپروری والدین هر چه که فرزندشان بخواهد برایش فراهم می کنند. در این شرایط سطح انتظارات کودک از والدین بویژه مادر به دلیل ارتباط نزدیکتر با فرزند؛ بیشتر می شود. همین موضوع باعث فشار بیشتر روی والدین شده و نه تنها از لحاظ روانی بلکه از نظر جسمی نیز آثار نامطلوبی را بر جای می گذارد. در آخر این شرایط به تدریج باعث ایجاد فاصله عاطفی بین کودک و والدین می شود.

راه هایی برای از بین بردن فرزند سالاری توسط زن مسلمان معاصر و الگوی

سوم

۱. اقتدار خود را حفظ کند

^۱ عبداللهی زهرا، پیراهی نیر، قاسمی یار محمد، میرزایی خلیل، " چگونگی دگردیسی ارزش های خانواده در بین زوجین دونسل شهر ایلام"، مجله: بررسی مسائل اجتماعی ایران، صص: ۱۴۱-۱۶۵، دوره یازدهم و دوازدهم، پاییز و زمستان ۱۳۹۹ ه. ش.

یکی از راهکارهای مقابله با این موضوع این است که زن در خانواده حس صمیمیت با فرزند خود را حفظ کرده اما نه آنقدر افراطی که شخصیت و منزلت خود را در برابر فرزندشان زیر سوال ببرد. زن مسلمان معاصر علاوه بر حفظ صمیمیت، سعی کند در برخورد با کودکان جدی و قاطع باشد اما عصبانی نباشد.

۲. دلایل را برای او توضیح دهد

بدون آنکه صدای زن مسلمان در خانواده بلند شود یا از کلمات نامناسب استفاده نماید فقط دلیل عدم اجرای خواسته نادرست کودک را کوتاه و قاطعانه بیان نماید و سپس سکوت کند. هر گاه رفتارهای پر خاشگرانه از کودک سر زد به آن بی توجهی کند ولی رفتارهای مطلوب او را در مواقع مختلف توجه و تقویت نماید.

۳. در برابر گریه و پر خاشگری تسلیم نشود

ممکن است فرزند با رفتارهای پر خاشگرانه و یا سر و صدا در بیرون از منزل بر خواسته خود پافشاری کند. بسیاری از والدین در این شرایط برای حفظ آبرو به حرف کودک گوش می دهند. لذا زن مسلمان معاصر هرگز در مقابل خواسته های نادرست کودک علی رغم گریه های طولانی و یا سر و صدا ایجاد کردن، پاسخ مثبت ندهد؛ زیرا او یاد می گیرد که می تواند از این طریق به خواسته خودش برسد.

۴. قانون تعیین کند

از آنجا که زن مسلمان طبق سفارش پیامبر مدیر داخلی خانه و خانواده خویش می باشد لذا چنین زنی می تواند قوانینی برای منزل تعیین کند و مهم است که به آنها پایبند باشد. این قوانین شامل رفتارهای کودک در منزل و بیرون هم می باشد. مثلاً بگوید "هر گاه برای خرید می رویم مغازه، اگر در خرید وسیله ای که توان خرید و یا برنامه خرید آن را نداشتیم اصرار کنی به خانه بر می گردیم"، و یا بگوید "ما قرار است امروز فقط این خرید را انجام بدهیم نه چیزی دیگر". از محرومیت چیزهای مورد علاقه اش برای کاهش رفتارهای نامطلوب اش می توانید استفاده کنید.^۱

^۱ سایت مجله نی نی بان، کد ، ۱۹۷۶۱۱ ، ساعت درج مطلب: ۱۹:۵۷:۴۹ ، ۱۳۹۸ / ۲ / ۲ ه.ش.

نتیجه گیری

با توجه به اینکه ذات بشری تحول خواه است و پدیده های نوظهور اجتناب ناپذیر هستند، لذا بررسی و مطالعه پدیده های نوظهور و تهدیدات و آثار آنها یک ضرورت است. همچنین نظر به حضور و بروز پدیده های نوظهور و تهدیدات آنها در تمام ابعاد زندگی، بایستی همیشه آمادگی لازم برای مدیریت، کنترل و هدایت پدیده های نوظهور و خطرات آنها باید وجود داشته باشد، زیرا مقابله با این پدیده ها در بدو ظهور و بروز امکان پذیر نیست و زمان بر است.

لذا با توجه به آنچه گذشت، روشن میشود که خانواده در اسلام اهمیت و جایگاه والایی دارد؛ و چنانچه اگر خانواده متعادل و با نشاط باشد، میتواند فرزندی قوی و با اعتماد به نفس و کاردان تربیت کند و باعث پیشرفت و ترقی جامعه به سمت کمالات شود. از سوی دیگر زن نیز در خانواده اهمیت و جایگاه والایی دارد. اگر زن مسلمان معاصر در زندگی خانوادگی خود میتواند با آگاهی از موانع و تاثیر الگوهای نوظهور؛ با جلوه های همسرانه و مادرانه آرامش و نشاط و سرزندگی را به اعضای خانواده تزریق کند که ماحصل این آگاهی، رضایتمندی خانواده را مستحکم و پرقدرت میکند و فرزندان را مستقل، باانگیزه و صبور میکند. رشد اخلاقی، رشد معنوی، رشد اجتماعی، رشد و موفقیت تحصیلی، رشد عاطفی و رشد جسمانی فرزندان در این شرایط به شکل متعادل صورت میگیرد چرا که زن مسلمان در جوامع اسلامی محور خانواده بوده و تاثیر گذاری وی بر کل اعضا خانواده بر کسی پوشیده نیست.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. اسحاقی، سید حسین، *مروارید عفاف (کاوشی در حیا، غیرت و حجاب)*، ص ۲۱، قم: نشر مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۶ ه. ش.
۳. افشار، اباذر، *رسانه ملی و نهادهای سازنده فرهنگ عفاف و حجاب*، قم: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۳ ه. ش.
۴. احمدی، حسن «آینده پژوهی سواد رسانهای در خانواده» مجله (راهبردهای آموزش)، دوره ۱۳، شماره ۴، ۱۳۹۸ ه. ش.
۵. احمدی، حسن «*راهکارهای افزایش سواد رسانهای در خانواده*». فصلنامه (رسانه و خانواده)، سال چهارم، شماره ۱۴، ۱۳۹۸ ه. ش.
۶. بختیاری آمنه، *فناوریهای نوین ارتباطی و اطلاعاتی (رسانه ها) و تغییرات سبک زندگی خانواده*، کد : ۲۵۹۴۵، ۱۲:۰۳، ۲۹ آذر ۱۳۹۹ ه. ش.
۷. حداد عادل غلامعلی، *دانشنامه جهان اسلام*، مؤسسه فرهنگی دانشنامه جهان اسلام، ۱۳۸۹، جلد ۵، ص ۲۲۶
۸. خسروی، زهره، *نقش زن در اقتصاد خانواده*، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۹۴ ه. ش.
۹. خانی، مهتاب، حفیظه مهدیان، *بازنمایی مولفه های الگوی سوم زن مسلمان در رسانه ها*، دوره ۸ شماره ۴ صفحات ۵۴ _ ۶۷، نخبگان علوم و مهندسی، سال: ۱۴۰۲ ه. ش.
۱۰. دهخدا علی اکبر، *لغت نامه دهخدا*، جلد ۳، ص ۱۹۵، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷ ه. ش.
۱۱. ری شهری محمدی محمد، *تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث*، عربی - فارسی، مترجم: حمید رضا شیخی، ص ۱۱ قم: دار الحدیث، ۱۳۸۷ ه. ش.
۱۲. ساروخانی باقر، *جامعه شناسی خانواده*، تهران: انتشارات سروش، ۱۳۹۲ ه. ش.، ص ۴۳.
۱۳. سقلاطونی مریم، *به رنگ زندگی: زیرنویس ها و پیام های کوتاه «ویژه زن و خانواده»*، ص: ۹ قم: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش های اسلامی، ۱۳۹۱ ه. ش.
۱۴. شیخی محمد تقی، *جامعه شناسی زنان و خانواده*، نشر صدف، ۱۳۸۰ ه. ش.
۱۵. شبیری اعظم، *سیمای زینب در آیین تاریخ*، قم: مرکز نشر هاجر، ص ۱۷ _ ۲۰ تابستان ۱۳۸۵ ه. ش.
۱۶. شفیعی سروستانی ابراهیم، *رسانه ملی زن و خانواده: با نگاهی به رهنمودهای مقام معظم رهبری*، ص ۲۵، قم: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش های اسلامی، ۱۳۹۰ ه. ش.
۱۷. صفایی حسین، *مختصر حقوق خانواده*، تهران، دانشگاه تهران، ص ۲۴۱، ۱۳۷۵ ه. ش.
۱۸. صدرالحفاظی، مجتبی «*ضرورت سواد رسانهای در خانواده*». مجله (رسانه)، سال بیست و هفتم، شماره ۲، ص ۱۲۲-۱۵۰. ۱۳۹۷ ه. ش.
۱۹. علی پور جواد، شکاری حبیب، *پدیده های نو ظهور: تعاریف و مؤلفه ها، ابعاد، آثار، تهدیدات و راهکارهای مدیریت آنها*، پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۳/۱۸ ه. ش.
۲۰. عبداللهی زهرا، پیراهی نیر، قاسمی یار محمد، میرزایی خلیل، *چگونگی دگردیسی ارزش های خانواده در بین زوجین دو نسل شهر ایلام*، مجله: بررسی مسائل اجتماعی ایران، صص: ۱۴۱-۱۶۵، دوره یازدهم و دوازدهم، پاییز و زمستان ۱۳۹۹ ه. ش.

۲۱. عباسی، حسین، *جایگاه زن در خانواده*، مجله تحقیقات اجتماعی، شماره ۱۳۸۸، ۳۴ ه.ش.
۲۲. *فرهنگ فارسی عمید*، صفحه ۴۲۰، چاپ ۵، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۷ ه.ش.
۲۳. قائمی علی، *خانواده در اسلام*، ص ۲۹، چ: یازدهم، تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان، ۱۳۸۸ ه.ش.
۲۴. محمد تقی کرمی، فیروزه کرمی، مقاله: *بررسی تعارض نقشهای خانوادگی و اجتماعی بانوان و ارائه الگوی مناسب برای زندگی خانوادگی زنان شاغل*
۲۵. مطهری مرتضی، *نظام حقوقی زن در اسلام*، صص ۱۱۷-۱۱۸، چ: سی و پنجم، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۲ ه.ش.
۲۶. مکتبی محمد، هدایتی. سعید، *زن و خانواده از دیدگاه امام خمینی*، ص ۴۷-۸، قم: دفتر عقل، مرکز پژوهش‌های اسلامی صداوسیما، ۱۳۸۷ ه.ش.
۲۷. سایت چت جی بی تی
۲۸. ویکی پدیا، دانش نامه آزاد.
۲۹. سایت خبرگزاری بسیج، طنین یاس - زهرا باقری، کد خبر: ۹۲۶۹۹۳۷، تاریخ: ۰۵ شهریور ۱۳۹۹ - ۱۲:۱۷
۳۰. سایت جوان آنلاین